

кечимида ифодаланиши, яъни феъл лексемасида мавжуд бўлган маълум вақт жараёнида ягона субъектнинг бир хил, тўхтовсиз, бир-бирига ўхшаш кичик ҳаракатларнинг амалга оширилишини аниқлашга қаратилади. С. Ротштейн семельфактив феъллар ёки феълнинг семельфактив ифодаланишини activities (фаоллик) турига тегишли бўлган *jump, wink, kick, flap a wing* кабилар феълларига хос ҳодиса сифатида таъкидлайди [2,148] Муаллифнинг фикрича, мазкур гуруҳ феъллари вақт оралиғидаги ҳаракатларни амалга оширилгани боис чекланган предикатлар (telic predicates) доирасида ўрганилади: John jumped for ten minutes [2,148]. Аммо, К. Смит семельфактив феъллар алоҳида лексик категория ҳосил қилиб, чекланмаган (atelic) ҳаракат мазмунга эгаллиги, ҳамда achievements (натижавийлик) гуруҳига хослигини таъкидлайди [3, 55]. Олима ушбу гуруҳ феъллари алоҳида ҳодисаларнинг вақт кечимида такрорланишини ифодалаши сабаб динамик ифодага эга, деб ҳисоблайди.

Морфологик кўрсаткичли итеративлик категорияси гетроген характерга эга бўлиб, инглиз тилида қуйидагича ифодаланади: 1) сўз семантикаси билан, яъни феъл лексемалари ифодалайдиган турли жараёнли такрорий ҳаракатлар; to march, to row, to beat, to tap, to gollap, to knock etc.

(1) Their rifles were wet and under their capes the two leather cartridge-boxes on the front of the belts, gray leather boxes heavy with the packs of clips of thin, long cartidges, bulged forward under the capes so that the men, passing on the road, marshed as so they were six months gone with childd (E. Hem, 32). (2) I stayed out where I could just see the shore and rowed on in the rain (E. Hem, 241). (3) Titiana, who galloped in breeches as in the time of Catherine the Great (J. Krantz, 34). (4) The sled bounced farther a field and struck a rock (J. Oke, 144). (5) Stash's valet knocked at the door (J. Krantz, 91). (6) She leaned forward and tapped Marty on the shoulder (J. oke, 64). (7) Clark smiled and patted her hand (J. Oke, 51).

Келтирилган мисоллардан кўришиб турибдики, ушбу феъл лексемаларидаги итератив белгилар ушбу сўзларнинг ажралмас хусусияти ҳисобланади. Итератив маънога эга бўлган бу феъллар –у суффиксли равишлар ёки сифатдош билан келганда, равиш ва сифатдош воситалари итератив феъллар ҳаракатига кўшимча маъно, такрорийликнинг маълум жараёнда содир бўлишини билдиради.

(8) "She looks fine now" he stated, nodding his head slightly in Belinda's direction (J.Oke, 22). (9) While Francesca sat on one of her suitcases and waved merrily at her admirers, ... (J.Krantz, 7). (10) Belinda's face still was white but she shook her head solemnly (J.Oke, 34). (11) Belinda breathed deeply (J.Oke, 142)

Умуман сўз семантикаси билан боғлиқ итератив ҳолатлар фақатгина феъл лексемаларида эмас, балки мотли бирикмаларнинг кўплик шакли ёки от ҳамда феълларнинг такрорий қурулмаларида ҳам ифодаланиб келиши мумкин.

(12) Visitors came from all over the woruld (I.Stone, 44). (13) Anny Jo had made any number of trips to the big house to see if it was time to leave (J.Oke, 63). (14) At the sound of their footsteps some of the ponnies immediately whinned and started (J. Krantz, 23). (15) "What is it?" she asked, puffing each word (J.oke, 46). (16) Through the other noise I heard a cough, then came the chuck-chuck-chuck-the there was a flash (E.Hem, 70).

(12) мисолга эътиборимизни қаратадиган бўлсак, ушбу мисолдаги 'visitor' отининг кўплик шакли 'come' чегараланган феъллини бўйсундуриб келиши натижасида итератив вазият, яъни микдорий аспектuali ҳолати ҳосил бўлган. (13) мисолдаги 'the number of trips' бирикмаси гапдаги субъект ҳаракатининг итеративлигини билдириб келган. (14) мисолидаги 'footstep' отининг кўплиги субъектнинг оёқ воситасидаги ҳаракатларни кетма-кетлигини карралигини ифодалаган. (15) мисолда эса 'puff' феъл семантикасидаги каррали ҳаракатлар 'each' сифатига бўйсунуб келиши натижасида итератив вазиятлар юзага келган. (16) мисолда товуш ифодаловчи 'chuck' отининг такрорийлиги итератив вазиятларни ҳосил қилган. Т.Н. Астофурова итеративликни бу каби ифодаланишини аралаш итеративлик, феъл ёки сўз семантикасида итератив маъноларнинг устунлик қилишини эса хусусий итеративлик каби гуруҳларга ажратади. Автор, хусусий итеративликка лексикмаъносида такрорий ҳаракатлар, карралик ҳаракатларни мужассам этган феъллардан ташқари frequent, frequently, again and again, regular, regularly etc.каби от, сифат, равишларни ҳам киритади. Шунингдек аралаш итеративликка income, carnival каби отларни киритиб, уларда ҳам итератив маънолари мавжуд деб ҳисоблайди [1, 28]. Юриш-ҳаракат феълларининг итератив ҳодисалари, уларнинг предикат вазифасидаги ҳикоявий ва такрорий вазифасини аниқлашда қўлланилади. Инглиз тилида итератив категориясини таҳлил қилган Т.Н.Астофурова юриш-ҳаракат феъллари ифодалайдиган итеративлик хусусида ҳам тўхталиб, бу гуруҳ феъллари билдирадиган итератив вазиятлар «мунтазам бўлмаган итеративлик» сифатида замон ва отнинг микдорини ўзаро боғланганлиги натижасида морфологик хусусиятга эга бўлишини айтиб ўтади.

Бир карралик итератив ҳаракатлар субъектнинг ёки глагол-адвербал бирикмаларда аниқловчининг итератив ҳаракатлари ифодаланиши кўзга ташланади. Бир карралик итеративликнинг

ушбу морфологик кўрсаткичларидан ташқари феъл лексемасинининг ўзида ҳам мавжуд. Бу каби феълларга to repeat, to return, to recall, gerprimanet киритиш мумкин.

Лексик итератив ҳаракатлар редуликатив бирикмаларда ҳам кузатилади. Инглиз тилда редуликатив бирикмалар фақат мултипликатив феълларнинг эмотив маънони ифодалашда қўлланилиши мумкин. Бунга мисол тариқасида tar-tar, purh-purh феълларининг қўлланилишини келтириши муҳум. Бу каби редуликатив бирикмаларнинг миқдорий аспектга вазият ҳосил қилиши инглиз тилида жуда кам учрайди. Ўзбек тилида такрорий ҳаракатларни билдирадиган редуликатив бирикмаларнинг қўлланилиши кенг тарқалган. Редуликатив бирикмалар фақат феъл ва равишларда ҳам эмас, балким сифат ва отларда ҳам учрайди. Бу бирикмалар карралик ҳаракатларнинг эмотив ва интенсиф хусусиятларини билдириб келади.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Астофурова Т. Н. Категория итеративности в современном английском языке. Москва 1981 автореф. 28 с.
2. Rothstein S. Structuring Events: A Study in the Semantics of Lexical Aspect UK. Blackwell Publishing Ltd, 2004. –P 148.
3. Smith, C. The Parameter of Aspect. Dordrecht: Kluwer, 1991. –P 55.
4. HASANOVA, N., ABDUAZIZOV, B., & KHUJAKULOV, R. The Main Differences Between Teaching Approaches, Methods, Procedures, Techniques, Styles And Strategies. *JournalNX*, 7(02), 371-375.
5. Obloqulovna, M. S. (2022). PIRLS-MATNNI O'QISH VA TUSHUNISH DARAJASINI BAHOLASH. *PEDAGOGS jurnali*, 4(1), 209-212.
6. Obloqulovna, M. S. (2022). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKIOTLARIDA TASHKIL ETILADIGAN TA'LIM-TARBIYA JARAYONLARI. *PEDAGOGS jurnali*, 4(1), 213-216.
7. Obloqulovna, M. S., & Baxtigul, A. (2022). OLIY TA'LIM TIZIMINI KOMPLEKS RIVOJLANTIRISH VA SIFAT DARAJASINI OSHIRISHDA INNOVATSION LOYIHALARNING TADBIQ ETILISHI. *PEDAGOGS jurnali*, 4(1), 205-208.
8. Shamsiddinova, K. H., & Shovqiyeva, K. N. (2022). LINGUAPRAGMATIC STRUCTURE OF COMMAND SPEECHES (on the example of English and Uzbek languages). *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429*, 11(01), 171-173.
9. Obloqulovna, M. S., & Yusupova, A. M. (2022). THE EDUCATIONAL VALUE AND PLACE OF FICTION IN LITERATURE LESSONS. *PEDAGOGS jurnali*, 4(1), 104-108.
10. Obloqulovna, M. S., & Izatullayeva, S. (2022). HUDUDLAR RIVOJLANISHINI STRATEGIK TAHLIL QILISH VA REJALASHTIRISH METODIKASI. *Zamonaviy dunyoda tabiiy fanlar: Nazariy va amaliy izlanishlar*, 1(7), 73-75.

ИНГЛИЗ ТИЛИ ЭРГАШ ГАПЛАР ТАРКИБИДА НИСБИЙ ОЛМОШЛАРНИНГ ФУНКЦИОНАЛ ТАДҚИҚИГА ДОИР

Усманов У., Усманова З., Юнусова Д.
СамДЧТИ

Инглиз тили мисолида эргаш гапларни бош гап билан боғлайдиган тил бирликлари нисбий олмошлар who, whom, which, that, whose кабилар ёрдамида боғланади. Мазкур нисбий олмошлар тилшуносликда эргашган қўшма гаплар структурасида аниқ лингвистик тадқиқот методлар асосида таҳлил қилинмаган. Шу боис ушбу мақолада эргаш гапларга таалуқли бўлган нисбий олмошли эргаш гапларни компонентларга ва синтаксемаларга ажратиб, дистрибутив, трансформация методлари асосида таҳлил қилинди.

Бундай ҳолатда эргаш гапни бош гап билан боғлайдиганайрим бирликлардан фарқи шундаки, нисбий олмошлар эргаш гап таркибида синтаксик бирлик сифатида маълум синтактик алоқа асосида иштирок этади. Эргаш гапларда иштирок этган нисбий олмошлар бош гап таркибида от ёки олмошлар билан ифодаланган синтактик бирликларга антецедент вазифасини бажариб, аниқ категориал дифференциал синтактик-семантик белгиларда субстанциаллик доирасида бир қанча нокатегориал белгиларда субстанциаллик доирасида бир қанча нокатегориал дифференциал синтактик-семантик белгиларни ифодалаш мумкин.

А.М Мухин таъкидлашича “...эргаш гаплар структурасида нисбий олмошлар релятив синтаксемани ифодалайди ва унинг парадигматик қатори бир неча дифференциал синтактик-

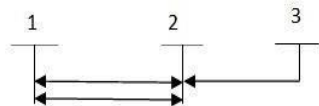
семантик белгиларни ифодалаш мумкин.[1980,215].

Нисбий олмошлар эргаш гаплар таркибида ядро предикатланувчи 1,кўпинча ядро бўлмаган тобе компонентлар ўрнида келиши мумкин.

Масалан: The letter that came yesterday.[J.S,19]

Эргаш гаплар таркибида иштирок этган синтактик бирликларнинг ўзаро синтактик алоқаларини юнкцион моделлар ёрдамида аниқлаймиз.

(1) The letter that came yesterday → that came yesterday

Демак, нисбий олмош that ядро предикатланувчи 1 ўрнида келиб, ядро предикатловчи 2 came билан ядро предикатив алоқа асосида боғлайди.

Юнкцион модел асосида эргаш гапта иштирок этган синтактик бирликларнинг дифференциал синтактик белгиларини ва уларнинг морфологик хусусиятларини аниқлаймиз:

(1) that came yesterday. Нисбий олмош ядро предикатланувчи 1 [NP₁], came –ядро предикатловчи 2 [NP₂], yesterday-ядро бўлмаган тобе компонент [ND], уларнинг компонент модели кўйидагича:

NP₁ NP₂ ND
 — P₂RL — Vf — Adv

Мазкур гап таркибидаги синтактик бирликларни синтаксемаларга ажратиб таҳлил қилсак, that-категориал дифференциал синтактик-семантик белгилардан субстанциалини ифодаласа, нокатегориал белгилардан релятив агентив (агентив-ҳаракат ижрочиси синтаксемани ифодалайди.

Ушбу эргаш гап таркибидаги нисбий олмош бош гаптаги the letter бирлигига антецедент бўлиб келган, уни исботлашда трансформация методининг алмаштириш усулидан фойдаланиш мумкин:

(1) The letter that came yesterday The letter → came yesterday

Демак, the letter-субстанциал релятив агентив [ShREAG], came-процессуал акционал [PrAc], yesterday-квалификатив темпорал [QRS] синтаксемаларни ифодалайди. Гапнинг синтаксемамоделини кўйидагича изохлаш мумкин:

The letter came yesterday Sbrcag.PrAc.Q1fTm

Субстанциал агентив синтаксема ҳақида Е.Б Воскресенская атрофлича изоҳ берган [1978,26]

2 This is the house that Jack built[OW150]

...that Jack built эргаш гапта нисбий олмош that гапнинг ядро предикатловчи 2[NP₂] компонентиға субординатив алоқа асосида боғланиб,бош гаптаги the house бирликға нисбатан антецедент бўлиб келган. Эргаш гапни юнкцион моделини кўйидагича изохлаш мумкин:

(2) that Jack built юм 2 Гапнинг компонент модели

ND NP₂ NP₂
 — P₂RL — S — Vf

Гапни синтаксемаларга ажратиб таҳлил қилганимизда Jack-субстанциал агентив [SbAg], built-процессуал акционал [P2Ac], that-субстанциал релятив объект синтаксеманинг исботи кўйидагича:

(2) This is the house that Jack built → Jack built the house.

3.The pen which I was writing with....[JS56]

Мазкур гапта ҳам нисбий олмош which синтактик бирлик The pen элементиға нсътан антецент бўлиб, гап таркибида ядро предикатловчи 2 was writing with билан субординатив алоқа асосида

боғланади. Гап таркибидаги синтактик бирликларнинг синтактик алоқаларини юнкцион моделга кўйидаги ча бериш мумкин:

(3) which I was writing with

Гапнинг компонент модели:

ND NP₂ NP₂

— P_rRL SbAg AuxVf

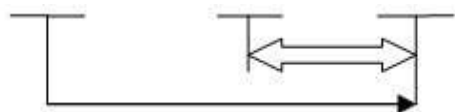
Синтактик бирликларни дифференциал синтактик-семантик белгилари, яъни 1-субстанциал агентив[SbAg]was writing with-процессуал акционал [PrAc], антацедент which ёрдамида субстанциал релятив инструментал синтаксемалар ифодаланган. Ушбу синтаксемани аниқлаш кўйидагича:

(3) The pen which I was writing with I was writing with the pen

Гапнинг синтаксема модели; SbAg.PrAc.SbIIns.

Қайд этиш жоизки эргаш гаплар таркибида нисбий олмошлар кўпинча предлоглар билан бирикиб келади.

11. The house in which he lives → [OW,64] in which he lives.

ND NP₁ NP₂

— P_rRL Pnpr VfSbILc.SbAg.RIAc

Нисбий олмош ифодалаган субстанциал релятив локатив синтаксемани мавжудлиги трансформациянинг кўйидаги усули орқали кўрсатиш мумкин:

(4) The house in which he lives →in which he lives →

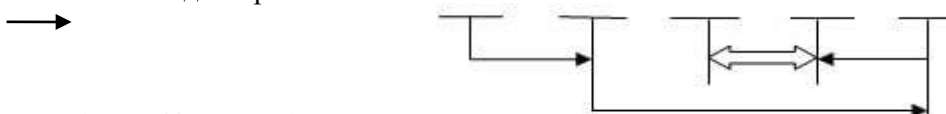
...he lives in the house.

12. The plane to which we are going to [OW,81 to which we are going. Гап таркибида предлогли нисбий олмош to which ядро бўлмаган тобе компонент ўрнида ядро предикатловчи 2 are going билан субординатив алоқа асосида боғланади ва to which субстанциал релятив локатив аллатив синтаксемани ифодалайди. Бу эргаш гапнинг юнкцион ва компонент моделлари кўйидагича изохлаш мумкин:

(5) The places to which we are goingWe are going to places. Гапнинг синтаксема модели: SbAg.P2Ac.SbRIZcAl

13. The man to whose wife I gave the money [JS, 141] Эргаш гапда нисбий олмош to whose тобе компонент ўрнида келиб тобе компонент wife бирлик ҳам тобе компонент the money билан субординатив алоқа асосида боғланади.

(6). The man to whose wife I gave the money ...to whose wife I gave the money. Эргаш гапнинг юнкцион ва компонент моделлари:

(6). to those wife I gave the money.

ND ND NP₁ NP₂ ND

— P₂RL S Pnpr Vf S к.м.в

Предлогли нисбий олмош to whose отга яъни The man элементга антицедент бўлиб, субстанциал релятив поссессив синтаксемани ифодалайди. Бундай ҳолатни аниқлаш учун The man бирликни қаратқич шаклини кўшиб, трансформация методининг ўрин алмаштириш усули ёрдамида аниқлаш мумкин

(6) The man to whose wife I gave the money to whose wife I gave the money I gave the money to the man's wife.

Синтаксема модели: SbAg.PrAc.SbOb.SbRIPss.SbOb

Мазкур мақолада эргашган қўшма гаплар таркибида антецедент бўлиб келган нисбий олмошлар ифодалаган синтаксемалар ва уларнинг гапдаги дистрибуциясига қисқача тўхталдик.

Ушбу мавзу тилшуносликда махсус тадқиқот объекти бўлиши мумкин. Аниқланган синтаксемаларни исботлашда трансформация методининг турли усулларидадан фойдаланиш мумкин.

Масалан, иккинчи гапда субстанциал релятив объект синтаксемани исботлашда трансформация депасивизацияга айлантириш билан: (2) Jack built the house The house was built by Jack.

Учинчи гапда субстанциал релятив инструментал синтаксемани исботлаш учун with the help of, by means of каби бирликлардан бирини қўшимча қилиш трансформация ёрдамида:

(3) I was writing with the pen — I was writing by means of the pen.

Тўртинчи мисолда субстанциал релятив локатив синтаксемани аниқлаш ёки исботлаш учун манзил ёки маконни ифодаловчи равишлар here ёки there билан алмаштириш мумкин:

(4) He lives in the house — He lives in here.

Эргаш гаплар таркибида нисбий олмошларни компонентларга ва синтаксемаларга ажратиб таҳлил қилиш ва аниқланган синтаксемаларни исботлашда трансформация методининг турлича усулларида унумли фойдаланиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. А.М Мухин Синтаксический анализ и проблема уровней языка. Ленинград “Наука”, 1980
2. Н.Е Воскресенская. Предложения с ядерным дважды предцируемым компонентом в современном английском языке: Автореферат. дисс канд наук.-Ленинград 1976
3. HASANOVA, N., ABDUAZIZOV, B., & KHUJAKULOV, R. The Main Differences Between Teaching Approaches, Methods, Procedures, Techniques, Styles And Strategies. *JournalNX*, 7(02), 371-375.
4. Obloqulovna, M. S. (2022). PIRLS-MATNNI O'QISH VA TUSHUNISH DARAJASINI BAHOLASH. *PEDAGOGS jurnali*, 4(1), 209-212.
5. Obloqulovna, M. S. (2022). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TASHKIL ETILADIGAN TA'LIM-TARBIYA JARAYONLARI. *PEDAGOGS jurnali*, 4(1), 213-216.
6. Obloqulovna, M. S., & Baxtigul, A. (2022). OLIY TA'LIM TIZIMINI KOMPLEKS RIVOJLANTIRISH VA SIFAT DARAJASINI OSHIRISHDA INNOVATSION LOYIHALARNING TADBIQ ETILISHI. *PEDAGOGS jurnali*, 4(1), 205-208.
7. Shamsiddinova, K. H., & Shovqiyeva, K. N. (2022). LINGUAPRAGMATIC STRUCTURE OF COMMAND SPEECHES (on the example of English and Uzbek languages). *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429*, 11(01), 171-173.
8. Obloqulovna, M. S., & Yusupova, A. M. (2022). THE EDUCATIONAL VALUE AND PLACE OF FICTION IN LITERATURE LESSONS. *PEDAGOGS jurnali*, 4(1), 104-108.
9. Obloqulovna, M. S., & Izatullayeva, S. (2022). HUDUDLAR RIVOJLANISHINI STRATEGIK TAHLIL QILISH VA REJALASHTIRISH METODIKASI. *Zamonaviy dunyoda tabiiy fanlar: Nazariy va amaliy izlanishlar*, 1(7), 73-75.
10. Зубайдова, Н. (2022). ЛИНГВО-ТИПОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ГРАДУАЛЬНЫХ СИНТАКСЕМ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ. (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ). Архив научных исследований, 2(1).

THE ROLE OF CHARLES DICKENS IN ENGLISH LITERATURE

Baqoyeva Feruza
Karimberdiyeva Sarvinoz
SamSIFL, Student
Scientific supervisor: Rasulova S. U.
SamSIFL, Teacher

Annotation: The article focused on the importance and benefits of learning English literature, especially Charles Dickens` great cultural heritage. The goal of this article is motivate language learners acquaint pupils with the lives and works of important individuals in English literature and to explore his works. His fame stemmed from his ability to incorporate fascinating characters and stories with significant propaganda commentary about Victorian society's disenfranchised.

Key words: great novelist, unhappy childhood, Victorian era, social problems, notable novel, Great expectations.

Charles Dickens was one of the most influential and important writers of the Victorian era, and his publications contain a great deal of information about Victorian society. He was a social justice champion